

V NĚKTERÝCH OTÁZKÁCH SBĚŽOVACÍCH A SJEDNOCOVACÍCH SNAH BALKÁNSKÝCH NÁRODŮ V 19. STOLETÍ

Václav Z á ě e k , Praha

Devatenácté století je v dějinách balkánských národů, nasvoboditelských nebo osvobozujících se, stoletím jejich přeformování v novodobé národy a buržoazii jako vedoucí společenskou složkou, řídicí jejich národně osvoboditelské a osvobozenecké úsilí. Obrozovací proces, který v většině těchto národů spadá do 1. poloviny 19. století, projevoval se, náměry na myslí převládající slovanskou skupinu těchto národů, postupným prohlubováním si kmenové příbuznosti, kulturní a náboženské sounáležitosti - aspoň u většiny z nich. Jsouce podřízeni společnému utlačovatelskému systému tureckému, zčásti také rakouskému, spatřovaly ve vědomí národní a kulturní příbuznosti základnu pro své emancipační úsilí, jež ve své vyvinutější formě mělo být vedeno společně za vzájemné pomoci a na odhodlání sestrav a spojení i po dosažení národní svobody.^{1/} Jistými slovy, konečným cílem této vrcholné etapy národněemancipačního úsilí mělo být vytvoření společné státní nadstavby, soustátí, federace, přičemž se vždy nepřihlíželo k celému prostoru Balkánského poloostrova, nýbrž často jen k jeho části, zvláště byla-li oslábněna národy etnicky příbuznými. Rozsah takto vzniklých státních celků, soustátí, byl v představách navrhovatelů předurčován buď hranicemi utlačovatelského státu (Turecko, Rakousko) nebo geografickými podmínkami (Balkánský poloostrov, bazén řeky Dunaje). Podle toho vznikaly pak dvě skupiny plánů na reorganizaci jihovýchodní Evropy po osvobození jejich národů, tj. plány balkánské a dunajské federace.

Sledujeme-li snahy balkánských národů takto naznačeným směrem, musíme vyjít od prvního srbského povstání r. 1804, jež se setkalo s příznivou příležitostí všech balkánských národů, i když ještě bez vědomého úmyslu tvořit nějakou novou státní organizaci. Zde stačí převést závěr rakouského historika Kallaya, že všechny potlačené národy na Balkáně považovaly tehdy osvobozenecký boj Srbů za svůj vlastní. Další historikové jenom rozváděli tuto myšlenku.^{2/} Z hlediska cílevědomosti osvobozeneckých snah pokročili dále Řekové, když ještě před svým slavným povstáním vyetoupili příčiněním Konstantina Ypsilantiho s plánu velkého státu řecko-balkánského a po něm s námětem Jiřího Capo d'Istria na vytvoření konfederace Valašské, Multanské a Srbské.^{3/} V souvislosti s řeckým povstáním a přípravami k němu vyvinula obzvláštní

činnost v osvobozeneckém a sjednocovacím duchu tajná řecká společnost v Oděse Philiki Hetairie založená r.1814 a rozšířená po celém poloostrově. V jejím vývoji možno pozorovat množství rozličných emancipačních programů, počítajících stejnou měrou s Řeky i balkánskými Slovany. Ze slovenských členů Hetairie byl nejvýznamnější Jifi Karadjordje, zikjící ve vyhnanství v Besarabii. Zde jej vedení spolku pověřilo úkolem připravit v Srbsku nové povstání bez ohledu na konsolidační úsilí knížete Miloše Obrenoviče. Své poslání do Srbska zaplatil životem.^{4/}

Koncentrační úloha Srbska, které mu byla již v této době připisována, nezanikla a znovu ožila ve 40.letech, kdy se jí ujala vznikající srbská buržoazie. Bělehrad se postupně stával nejvážnějším střediskem, v němž se uvažovalo o střešení tureckého jha a o sloučení takto osvobozených národů ve společném svazku národních států. Výhodou Srbů v Bělehradě ve srovnání s ostatními nesvobodnými národy na Balkáně bylo, že ve svém vasalském státechku požívali poměrně značnou autonomii, která jim umožňovala pokoušet se o samostatnou politiku, snít o úplném vyproštění z tureckého vlivu. Převratná leta 1842 a 1843 v Srbsku, kdy zde došlo k vystřídání Obrenovičů Karadjordjeviči na srbském trůně, využila mladá buržoazie rozporů velmocí o vliv v Srbsku a zapojila je do oblasti zájmu západních velmocí a otevřela přílivu pokrokových západních vlivů, mezi nimi demokratičnosti a konstitucionalismu. S tím vzrostl i zájem o sousední nesvobodné národy, zvláště slovanské. Tento zájem byl po svém probuzení udržován a posilován slovenskou propagandou polské emigrace konservativního směru kn. Czartoryského, která ve službách politiky západních velmocí udržovala v zemi protiruskou náladu a působila na Srby, aby z politických důvodů neusilovali ještě o úplnou emancipaci od Turecka, nýbrž aby se zatím spokojili se získáváním dílčích ústupků. Tuto politiku většovali Srbům političtí agenti Czartoryského v Bělehradě, z nichž nejúspěšnější byl Čech František Zach, který tam působil od podzimu r.1843 do jara r.1848.^{5/}

Zach, odchovanec české buditelské školy, byl horlivým vyznavačem myšlenky slovanské vzájemnosti, nadšeným pro vše, co mohlo vést ke sblížení slovanských národů. V Bělehradě se mu podařilo získat pro tuto myšlenku srbského ministra vnitra Garašanina, nejbystřejšího srbského politika té doby, avšak na rozdíl od slovenství planoucího Zacha střízlivého realisty, a společně s ním připravil plán politického sblížení Jihoslovanů, známý v dějepiscectví jako Garašaninovo Načertanije z r.1844.^{6/} Bylo výsledkem několika Zachových rozhovorů s Garašaninem o možnostech slovenské politiky, po nichž srbský státník vyzval svého hosta, aby mu

vypracoval plán slovanské politiky Srbska, které by byla v souladu se slovanskou politikou Czartoryského a západních velmocí. Všeoslovancky nadšený Zach vypracoval plán opravdu všeoslovancky, zaměřil jej na všechny jižní Slovany a dokonce pamatoval v něm : na vztah ke vzdáleným Čechům. Srbské vládě ukládal jako směrnicí pracovat ke zřízení jihoslovanského státu, který by byl přechodem pronikání ruského a rakouského vlivu do jihovýchodní Evropy. V tom směru byl poplatným politickým potřebám svých polských zaměstnavatelů. Jako rakouský Slovan podtrhl ve svém návrhu protirakouský akcent, připouštějící i možnost rozpadu monarchie. Avšak byl to plán nadměrně rozmáchlý, v současné době nereálný, přesahující omezené možnosti vasalického srbského státu. Proto si byl dobře vědom Garašanin, a proto podrobil původní Zachův plán podstatné redukci. Pro svou dobu upustil od velkého jihoslovanského státu a soustředil se na jejížto reálnou možnost srbské politiky, totiž pracovat ke sjednocení Jihoslovanů v Turecku, jako nejslabší síle utlačující Slovany. Na práci mezi rakouskými Slovany, kterou Zach tolik zdůrazňoval, bylo podle Garašanina Srbsko ještě velmi slabé. Proto ve zredukovaném Zachovu plánu, v onom slavném Načertaniji pohlížel jeho autor zdrženlivě nejen na Chorvatsko, Slavonii a Dalmácii, nýbrž i na srbský Srem, Bačku a Banát a na agitaci mezi jejich obyvatelstvem. Myšlenku sjednocení všech jižních Slovanů odsunul na příhodnější dobu. Vzáto regionálně, měl na mysli srbskou práci v Boaně, Hercegovině, jižním Srbsku, Makedonii a západním Bulharsku. První etapou sjednocovacího úsilí mělo být spojení těchto zemí s knížectvím Srbským. Do konečné redakce plánu nepřevzal Zachovu kapitolu o vztazích mezi Srbskem a Chorvatskem a zcela vypustil odstavce o stycích s Čechy. Zdrženlivé stanovisko Garašaninovo odráží se i v názvech jednotlivých částí plánu. Zatímco Zach zvolil pro prvou část plánu název Slavenska politika Srbije, zkrátil jej Garašanin na Politika Srbije, proti rozmáchlému Zachovu názvu jiné části O prostředcích, kterými by mohlo být uskutečněno sjednocení všech jižních Slovanů čteme v konečné verzi O prostředcích, kterými by se mohlo dosáhnout cíle Srbska. Vzájemný poměr těchto názvů objasňuje přesvědčivě poměr mezi Zachovým návrhem a Garašaninovou verzí.

Mám-li uzavřít, bylo Načertanije výsledkem politických "rad" polského knížete, jejich adaptace a doplnění českým agentem a kritického přehodnocení Garašaninem, i když se můžeme domýšlet, za značného Zachova přispění. Iniciativnost podnětů Czartoryského a Zacha nijak nezmenšují velký význam Garašaninova plánu, který byl po celé 19.století směrnicí srbské zahraniční politiky, zvláště pokud šlo o poměr Srbska k sousedním Slovanům. Znovu ožil v 60 letech, opět Garašaninovým příči-

něním. Jeho politická činnost skončila až r. 1918 realizací většiny požadavků původního elaborátu českého navrhovatele.

Západní sousedé Srbové, Chorvaté, nedospěli k tak jasnému sjezdomu-
jícímu programu jako Srbové. Vystoupili sice s velkým národně-kulturním
programem ilyrismu, který měl v původní verzi obsáhnout všechny jazyky
Slovany a sblížit je jazykově a literárně a teprve v dalších důsledcích
měl na mysli i politickou spolupráci.^{7/} Pokud ztroskotal; politický
ilyrismus se neprosadil a jeho místo zaujal kroatismus. Kladyz výsled-
kem ilyrského hnutí byla srbsko-chorvatská dohoda o společném srbsko-
vatském literárním jazyku. Přes politický neúspěch zanechal ilyrismus
po sobě dva projevy, nastiňující geografické obrysy sjednocené Velké
Ilyrie. R.1832 jeden ze zakladatelů hnutí hr. J. Drašković představoval
si ve své Disertaci Velkou Ilyrii jako národněpolitický útvar složený
z Chorvatska, Slavonie, Vojenské hranice, Římsky, Dalmaácie, Boky Kotors-
ké a části Bosny (až k řece Vrbasu). Naproti tomu L.Gaj ve svém Pro-
glasu, otištěném v Danici r.1835, rozuměl pod pojmem Velká Ilyrie celý
slovenský Jih, územní trojúhelník mezi městy Bělakem, Skadrem a Varnou.
Ve výřtu jednotlivých zemí od Korutan až po Bulharsko neuváděl však Ma-
kedonii. Obě tyto představy byly pronášeny v počátečním období ilyrské-
ho hnutí ještě před zplaněním jeho politické komponenty v kroatismus.

V letech buržoasní revoluce 1848 a 1849 dostaly se jihoslovanské
sjezdomovací plány do souvislosti s podunajskými federalistickými kombi-
nacemi Maďarů a Rumunů, osnovanými často za účasti Poláků, zvláště je-
jich konservativní emigrace.^{8/} Polský kníže Czartoryski a jeho generál
Bem, bojující na straně Maďarů proti Vídně, zaryvali se v zájmu svých
polských plánů otázkou dunajské konfederace. Předpokladem bylo nacionál-
ní usmíření Maďarů, Rumunů a Jihoslovánů a rozbití obou utlačujících
mocností, Rakouska i Turecka, z kterého nejvíce prospěchu kynulo Srbům.
Proto zaměřil Czartoryski na ně své přesvědčovací úsilí. Srbové podporu-
vali protiturecké hnutí v Bosně a boj vojenských Srbů proti Maďarům.
V rámci konfedačních snah jednal Czartoryski také s Rumuny, kteri snili
o dáko-rumunská říši, sjednocující všechny Rumuny. Žádali nejen Sedmi-
hradsko, ale i část Banátu, čímž se dotýkali integrity Uher. Ve svých
konfedačních snahách orientovali se hlavně na Francii. Proto předložili
ministru Bastideovi svůj plán východoevropské konfederace, který měl
vyrovnat protivy mezi Maďary, Chorvaty, Rumuny a Srby. Současně navrhl
francouzský publicista H.Desprez, znalý poměrů v jihovýchodní Evropě,
zřízení ze všech balkánských zemí velkého zfederovaného státu. Mělo se
tak stát za francouzské pomoci, avšak za ponechání omezené turecké svr-

obnovnosti. Maďarská revoluční vláda se zprvu stavěla k těmto plánům negativně, později však se blíživě se neobezpečím ruské intervence začala ustupovat a vyhledávat styky s balkánskými národy, zvl. se Srby. Příkladem toho je poslání mladého Jul. Andrásyho do Cefirhadu v červnu 1849 s nabídkou konfederace, k níž by patřily Uhry a dunajské provincie. Podle maďarské představy měla tato konfederace nahradit rozbité Rakousko. Maďarské akce vyvrcholily r. 1862 Kossuthovým plánem dunajské federace.

Nový vzrůst tendencí ke spolupráci balkánských národů a federativnímu spojení jejich zemí dostavil se v 60. letech, vlastně již r. 1859, kdy v souvislosti s válkou Rakouska v Itálii vypracovala maďarská emigrace plán dunajské konfederace, v němž se počítalo se Srbskem.^{9/} V té době se již na obnověných akcích podílely všechny balkánské národy; jejich úvahy a plány přesahovaly do dunajské oblasti a dotýkaly se současných nebo nedávných plánů maďarských.^{10/} Jestliže vezmeme v úvahu pouze srbskou oblast, zjistíme dvě ohniska těchto úvah: srbskou Vojvodinu a Bělehrad. V prvním případě šlo o velký plán M. Politze Desanišice serbskými nejvýrazněji v brožuře Die orientalische Frage und ihre Lösung (Wien 1862).^{11/} Politovi šlo v podstatě o vytvoření na balkánské konfederace svobodných národních států na způsob jakéhosi "východního Švýcarska", které by v jihovýchodní Evropě převzalo dluhu Turecka. Také politický vůdce vojvodinských Srbů Svetozar Miletić rozvíjel ve svém spisu Die Orientfrage (1877) myšlenku federace nebo konfederace balkánských národů.^{12/} Stojí za to vyhledat základní politická východiska obou autorů: Zatímco Polit hledal oporu pro realizaci svých představ v zahraničních činitelích a zájmy Balkánu snažil se zkoordinovat s evropskými, opíral se Miletić především o balkánské osvobozenecské síly a vycházel z "přirozeného práva" národů na boj za svobodu. Politova koncepce byla projevem jeho liberalismu, Miletićova pak manifestací jeho radikalismu. K problematice východní otázky a jejího řešení cestou federalizace balkánských zemí vyslovilo se několik politických myslitelů blízkých Sjednocené srbské Omladině jako Jovan Pavlović, Vlad. Jovanović, Svetozar Marković aj. Z nich Marković zastával řešení "orientální" otázky revoluční cestou. Výklad o jejich názorech by nadměrně rozšířil náš pohled na újmu návrhů z jiných částí poloostrova.^{13/}

Názory Politovy a ostatních sblížovaly tuto skupinu s podobně uvažujícími představiteli bulharského revolučního hnutí. Z nich nejvýznamnější byl Ljuben Karavelov, spolupracující se Srby, mezi nimiž určitou dobu žil. Byl hlasatelem federace jižních Slovanů a osvobozenecské spo-

luprnce srbsko-bulharské, o které dlouho jednal se srbským knížetem Michalem a Garašaninem.^{14/} Vrcholem spolupráce byl dohodnutý Program politickos odnošaje Srbo-Bugara (Bugaro-Srbi) ili njihov srdačan sporazum z r.1867. V dodatcích k němu mluvilo se o "Srbo-Bugarakom Kraljestvu", později o "Jugoslavenskom carstvu s dynastií Obrenovićů v čele. "Srdnaštvi" knížete Michala mělo se skládat ze Srbska, Bulharska, Turcie a Makedonie; ostatní slovanské části poloostrova nejsou v programu jmenovitě uvedeny. Když se po násilné smrti Michalově r. 1868 rozplynuly sny o jihonlovanském carství, dohodli se r.1872 členové bulharského revolučního výboru na širokém programu federace Bulharska, Srbska, Černé Hory, Albánie a Makedonie, popř. i Řecka. Smrt Leveckého, hlavního bulharského bojovníka té doby za národní osvobození, zabránila přikročit k realizaci tohoto plánu.

Jednání knížete Michala s revolučními Bulhary, vedenými Karavelovem, byla součástí jeho přípravy k velkému osvobozeneckému boji všech balkánských národů proti Turkům; proto kníže vyjednával jak s uznávanými národními vládami (Řecko, Černá Hora), tak s revolučními výbory (Bulharsko aj.). Proto napřekvapuje, že v době kolem r.1862 zrodilo se v Bělehradě, zvláště u knížecího dvora, více duh o přístím uspořádání poloostrova, až bude osvobozenecký boj vítězně dobojován. Jednu z nich zachoval nám známý již František Zech, tentokrát již v srbských službách, v dopise pražskému příteli r.1862. Předpokládala přeměnu Rakouska ve spolkový stát, který by na jihu vzrostl o značnou část poloostrova obývanou Slovany (až k linii Skadraské jezero-Šar planina - Kara-dag - Bal-kán); takže by na jihu sahal od Jadranu k Černému moři. V dalším rozvíjení této myšlenky objevil se i názor, že by se Bělehrad mohl stát hlavním nebo kongresovým městem soustátí se slovanskou většinou. Na jih od uvedené linie bylo by soustátí albánsko-řecko-bulharské, gravituující k Egejskému moři. Kromě tohoto rozdělení poloostrova registroval Zech také uvažované rozdělení podle jihovýchodní linie, odvodňované gravitací Srbů k Adriatickému moři a Bulharů k moři Černému. Byly to plány málo reálné, avšak vyvolávaly a živily víru v osvobozenecké poslání knížete. Víra však přerůstala v nespokojenost, když kníže odkládal dát povel k osvobozeneckému boji. Nakonec se stal r. 1868 její obětí.

Reálnější byly pokusy Bělehradu orientovat svou sjednocovací politiku západním směrem do chorvatského prostředí, v němž v dalších důsledcích přispěla k upevnění jihoslovanské myšlenky jako dědice přežilé ideje ilyriismu. Čilý politický život v chorvatských zemích po r.1860 inspiroval bělehradskou vládu k jednání s chorvatskými předáky, jež konce

r. 1860 skončilo rámcovou srbsko-chorvatskou dohodou o spolupráci, dohodou, v níž slovo "Ilyrie" bylo nahrazeno "Jugoslávií" a v níž se "Jugoslávci" zavazovali k vytvoření společného federativního státu, který by byl složen ze tří větví jižních Slovanů, srbské, chorvatské a bulharské. Za Chorvaty podepsal úmluvu bývalý "Ilyr" P. Čavlović, za srbskou vládu F. Hriatić.^{15/} K pokusu realizovat dohodu odhodlaly se obě strany, představované Garašaninem a Strassmayerem, roku 1866 přípravou společné akce, již měli být osvobozeni "Jihoslováné" v Turecku i Rakousku a pak na celém osvobozeném území zřízen společný stát. Podle zachovaného dokladu z března 1867 měly být do tohoto státu zapojeny tyto země: Srbsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, severní Albánie, Makedonie, Bulharsko, značná část Thrákie, Chorvatsko, Srem, Dalmácie, Istrie, Kraňsko, Korutany a jižní část Štýrska. Byla to rozšířená adaptace Garašaninova Nacertanije z r. 1844 ve smyslu více slovanském a hlavně jihoslovanském, k čemuž před 20 neměl ještě Garašanin odvahu.^{16/} Chorvatští partneři byli srozuměni s Garašaninovou nabídkou a v květnu 1867 zřídili k tomu účelu zvláštní výbor za předsednictví M. Krazoviće, blízkého spolupřevodníka Strassmayera; chorvatský sněm pak veřejně deklaroval "totožnost a rovnost práv" Srbů v Chorvatsku a Chorvaty. Další vývoj událostí r. 1868, smrt knížete Michala, odchod Garašanina z politického života a chorvatsko-uherské vyrovnání, odsoužil tento plán do říše nesplněných úvah. Stejný osud stihl současný (1866) ještě rozsáhlejší plán Garašaninův velké konfederace středoevropských národů od Baltu k Adrii jako činitele politické rovnováhy mezi Ruskem a Německem. Positivním následkem všech jednání mezi Bělehradem a Záhřebem bylo zakořenění jihoslovanské myšlenky mezi Srby a Chorvaty. V bezprostředně následujících letech připadla při jejím rozvíjení větší úloha Chorvatům, zvláště zásluhou jejího velkého teoretika a hlasatele biskupa Strassmayera, který ji se zvláštním úspěchem rozšířil do kulturní oblasti.

Svůj výběr projevů sjednocovacího úsilí balkánských národů v 19. století končím uprostřed jeho druhé poloviny. Činím tak z toho důvodu, že v té době končil jejich obrozenecký proces a že jejich vedení bylo již až na malé výjimky plně v rukou národních buržoasií. Jejich počínající hospodářský vzestup vytvářel podmínky pro růst třídních protikladů, vznikání dělnické třídy a její úsilí o podíl na utváření osudu národů. Její internacionalistický přístup k řešení nacionálních problémů uplatňoval se v následujících sblížovacích a sjednocovacích programech a plánech a dodával jim novou kvalitu, z které se dále rozvíjely. To je další důvod, proč zde končím výběr sjednocovacích představ a plánů balkánských

národů. Z výběru je vidět, jak se tyto plány prolínaly a křížily, jak byly přijímány a odmítány, odkazovány dále z roku na rok, jak, i když bezprostředně neměly úspěch, přispěly k vytvoření nesporného společenství zájmů národů poloostrova a k jejich vzájemné podpoře v boji za dosažení národní svobody. Navrhované nebo udržované formy této spolupráce zasluhují, aby byly studovány intenzivněji než dosud, co je pro nás důležité, v širších souvislostech, zvláště se zřetelem k jejich odrazu mimo Balkánský poloostrov.

P o z n á m k y

- 1/ Přehled těchto národně osvobozeneckých snah balkánských národů podal Dim. Pjorđjević ve svém referátu na XII. mezinárodním kongresu historiků ve Vídni r.1965, který pak rozšířen vyšel knižně pod názvem Révolutions nationales des peuples balcaniques 1804-1914, Beograd 1965, str.250.
- 2/ B.Kellay, Geschichte des serbischen Aufstandes 1807-1810, Wien 1910, 132; V. Čubrilović, Istorija političke misli u Srbiji XIX veka, Beograd 1958, 133-133; Prvi srpski ustanak i osovanski Srbi, Beograd 1939; J.Jovanović, Crnogorsko-srpski odnosi za vrijeme prvog srpskog ustanka, Istorijski zapisi 1953,2; Vl.Stoiančević, Prvi srpski ustanak i južnoslovenske zemlje, Ist.pregled 1954,1,Prvi srpski ustanak prema Bugarskoj i Bugarina, Ist.glasnik 1954, 1-2; M. Lascaris, Le role des Grecs dans l'insurrection Serbe sous Karageorges, les Balcans 1933; M.Botzaris, Visions balcaniques dans la preparation de la revolution serbe (1789-1821), Paris 1962.
- 3/ H. Batowski, Le mouvement pan-balcanique et les differents aspects des relations interbalcaniques dans le passé, Revue internationale des études balcaniques III, sv.II,1938; viz Lascaris l.c.12-21.
- 4/ Mendelsohn-Bartholdy, Die Heterie, Hist. Zeitschrift XVI, 1866; N.Todorov, La participation des Bulgares a l'insurrection hetairiate dans les Principautés Danubiennes, Etudes balcaniques I,1964; M.Gavrilović, Miloš Obrenović I, Beograd 1908, 350-360.
- 5/ Z literatury týkající se přímo Zacha uvádím: V. Gábler, Ze života generála Zache, Čsvěta 1892; J.Z.Zuboric, Generál Frant. A. Zach, Praha 1908, a zvl. V.Žáček, Čechové a Poláci roku 1845 I, Praha 1947, a Česká účast při pokusech o politické sblížení Charvátů a Srbů v 30 letech 19. století, Slovanské hist.studie VI, Praha 1966. O Zachovi jednáji také studie citovane v následující poznámce.
- 6/ Literatura o něm je ubrovská, jihoslovenská i mezinárodní. Zde uvádím jen některé speciální studie: M.Vukičević, Program spoljne politike Srbije na koncu 1844 godine, Dela, knj.38; Beograd 1906; Sl.Jovanović, Ustavobranitelji i njihova vlada, Beograd 1912; Drag. Strančaković, Jugoslovenski nacionalni i državni program Kneževine Srbije iz 1844 god., Srem.Karlovcí 1931 (zvl.otisk z Glasnika Ist.društva u N.Sacu,1931), Vlada ustavobranitelja 1842-1853, Beograd 1932, a zvl. Kako je postalo Garašaninovo "Načertanije", Spomenik SKA XC1, Beograd 1939; M. Hendelaman, Czartoryski,Nicolas Ier et la question du Proche Orient, Paris 1934, Adam Czartoryski, II, Warszawa 1949; V.Čubrilović, Istorija političke misli u Srbiji XIX veka, Beograd 1958 (od str.157); V.V. Vučković, Češće Hrvata u pripremi Garašaninova "Načertanija", Jugosl.revlja za međunar.pravo 1954, sv.3), Mez Miloš i osnovna politička misao u Garašaninovom "Načerta-

- nije", tamže 1957, a zvl. Prilog proučavanju postanka "Načertanija" (1844) i "Osnovnih misli" (1847), tamže 1961, sv.1; M.Valentic Koncepcija Garašaninova "Načertanija" (1844), Hist. prouč. 2, 1961; R.Petrović, Oko "Načertanija" iz 1844 godine, Ist. Glasnik 1962, br. 1; V.Záček, Češko i poljsko učesce u postanku Garašaninova "Načertanija" 1844, Hist. Zbornik (Zagreb), 16, 1963; Ch.Jelavich, Garašans Načertanije und das grossererbische Program, Südost-Forschungen XVII, 1968.
- 7/ Z velké literatury o Ilyrismu odkazuji: D.Surmin, Hrvatski preporod, 2 sv. (do 1843), Zagreb 1903-4; M.Prelog, Slovenska renesansa (1780-1848), Zagreb 1924; F.Sišić, Jugoslovenska misao, Beograd 1937, Vznik a obecná charakteristika Ilyrského hnutí, Čsl.-jehoslovenská revue 6, 1936, O stogodišnjici Ilyrskog pokreta, Ljetopis JAZU 43, 1937; F.Fancev, Ilyrstvo u hrvatskom preporodu, Ljetopis JAZU 48, 1937; Jar. Sidač, Južnoslovenska ideja u Ilyrskom pokretu, Jugosl. ist.časopis 7, 1963.
- 8/ Jos.Thim, Die Balkanföderationspläne, Donauropa 1942; Z.I.Tóth, A magyar-román szövetség 1848-ban (Otázka spolku maďarsko-rumunského r.1848), Századok 1948, Balcescu Miklós élete 1819-1852 (Život M. Balcescu 1819-1852), Budapest 1958; J. Kühn, Föderationspläne im Donauraum und in Ostmitteleuropa, München 1958; R.Wierner, Der Federalismus im Donauraum, Graz-Köln 1960; G.Márey, Föderationspläne in Südosteuropa und die Hababurger Monarchie in den Jahren 1849-1914, Nouvelles études historiques publiées a l'occasion du Xlle Congrès Inter. des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois II, Budapest 1965.
- 9/ Dr. Pascu, Un plan de confédération danubienne roumano-magyar-serbe en 1859, Revue de Transylvanie V, 1939; V.A.Urchiş, L'alliance des Roumains et des Hongrois en 1859, Bucaresti 1994.
- 10/ Kromě citované již základní práce V.Čubrilovice (Istorijska političke misli...) uvádím v této souvislosti ještě studii K.Milutinoviće, Prvi Ideolozi federalističke misli kod južnih Slavena, Rad JAZU, knj. 330, Zagreb 1962, 85-195.
- 11/ O Politovych plánech viz zvláště: K. Milutinović, Mihailo Polit Desančić kao istoričar, N.Sad 1936, Politova interpretacija Istočnog pitanja, Beograd 1931; V. Popović, Istočno pitanje u Politovoj političkoj ideologiji, Letopis Matice srpske 1933, sv. 337; M.Jakšić, Politova Istočna Svačcarska i Košutova Dunavska federacija, tamže 1933, sv. 338.
- 12/ O Miletićovi viz kromě V.Čubrilovice (Istorijska...) N.Petrović, Svetozar Miletić, Beograd 1958, a edici pramenů téhož autora Svetozar Miletić i narodna stranka I-II, Srem, Karlovič 1968-69.
- 13/ Kromě studii V.Čubrilovice a K.Milutinoviće cituji v této souvislosti ještě: K.Milutinović, Jovan Pavlović, Rad vojvodjanskih muzeja III, N.Sad 1954; Sv. Marković, Sabrani spisi, Beograd 1960; St.Jovanović, Svetozar Marković, Beograd 1903; J.Skerlić, Svetozar Marković, Beograd 1922; D.Prodanović, Shvatanje Svetozara Markovića o državi, Beograd 1961; W.Mc Clellan, Svetozar Marković and the Origins of Balkan Socialism, Princeton 1964.
- 14/ Kromě citované studie K.Milutinoviće (Prvi ideolozi...) odkazuji: B.Kovačević, Ljuban Karavelov i Svetozar Marković, Letopis Matice srpske 1946, knj. 358; M.Dimitrov, Ljuban Karavelov, Sofia 1959; I.Konev, Ljuban Karavelov i Srbi, Izvestija na In-ta za b. lgarska literatura 3, Sofia 1955; Ch.Gandev, Vasil Levski, Sofia 1946; H.Batowski, Le mouvement panbalkanique et les différents aspects des relations interbalkaniques dans le passé, Revue des études balkaniques, Beograd, 1938, III.
- 15/ Lj. Purković, Prilog proučavanju propagandnog rada za oslobođenje

1 ujedinjenje Jugoslavena 1860-1862, Istorijski zapisi XXI,1,1964;
D. Stranjskovic, Rusija i prvi politicki pisani sporazum izmedju
Srba i Hrvata 1860. godina, Glasnik Srpske pravosl.crkve 9.IX.1956.
Brovnaj, anonymni soudobou brozuru sudsavische Plane, Wien 1861.
G.Čakčić - V.Č. Vučković, Spoljna politika Srbije za vlade kneza
Mihaila, priloga 1.9: Program Jugoslavenske politike predlozen od
strane Garašanica Strosmajeru (marta) 1867.godine, Beograd 1967,
 494-504.

ON SOME PROBLEMS RELATING RAPPROCHEMENT AND NATIONAL UNIFICATION
OF THE BALKAN NATIONS IN THE 19th CENTURY

The study presents a selection of the most important plans relating rapprochement and national unification or projects for federalization of the Balkan nations and covers the period from the first Serbian uprising in 1804 to the 1870's or 1880's. A limit was set to these years because the revivalist period of all Balkan nations as nations of modern times was finished and besides that it was given new qualities by interventions of the new formed working class in its affairs.

Central attention is paid to Serbs who were the first to consider the rapprochement as early as their uprising and who above all inspired Garašanin with the great plans in 1840's (Načertanije-1844) and 1850's (an agreement with Bulgarian revolutionary committee and negotiations with Croats in accordance with an idea toward Southern Slav unity).

As to the other nations both the attitude of Greeks toward the Balkan unity during their preparation of uprising (Philiki Hetairia) is taken into account as well as the Illyrian movement toward unity of Croats and the beginnings of their Southern Slav concept in 1860's (Strossmayer). Rumanians are talked about in the study as participants in the plans for the Danubian federation in the years 1848 and 1849 which were proposed mostly by Hungarians. These proposals of both Rumanian and Hungarian provenance intervened both with Southern Slav ethnic region itself (Vojvodina, Serbia itself) as well as with the Balkan area itself (in cases of Danubian - Balkan alliances).

The purpose of the study is to call attention to the significance of research of these themes in wider Central European context.